

BIBLICUM ŚLĄSKIE

II EDYCJA

Wykład 29 - Ewangelia według Jana – Jezus objawia swoje posłannictwo na tle liturgii Święta Namiotów (7,1 – 9,41) – część II

Światłość świata

(8,12 - 9,41)

1. Postacie akcji:

Jezus (Ἰησοῦς)

Ja jestem światłością świata (Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου) (8,12) - Ja jestem z wysoka (ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί) (8,23) - Ja jestem (ἐγὼ εἰμι) (8,24.28.58). W ten sposób w Starym Testamencie Jahwe objawił się we śnie Jakubowi w Betel (Rdz 28,13). W podobny sposób Bóg objawia się Mojżeszowi w Egipcie (Wj 6,6n.).¹ Formuła ta nawiązuje również do imienia Bożego z Wj 3,14 oraz przypomina Iz 43,10nn i służy w ten sposób do stopniowego objawiania Jezusowego pochodzenia i bóstwa.² Można również szukać tutaj dalekich reminiscencji do Rdz 1,3-5, gdzie światłość jest emanującym życiem z Boga.³ W tym przypadku Jezus objawiałby się jako źródło życia. Tylko ci, którzy idą w światłości mają życie, poza światłością jest ciemność, w której nie ma życia. Zatem życie jest tylko w Chrystusie, poza nim nie ma życia. Byłaby to analogia do nowego stworzenia, jakie dokonuje się w momencie chrztu, kiedy otrzymuje się światłość, czyli życie. Powiązanie idei światłości z życiem znali również mieszkańcy Qumran (1QS III,7; 1QM XVII,6; 1QH XII,15).⁴

Syn Człowieczy

(υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου,)

Tytuł Syn Człowieczy oparty jest na wielowarstwowej tradycji starotestamentalnej. Ezechiel w swej księdze około 90 razy nazywany jest „synem człowieczym”, przeważnie Bóg tak się do

¹ Por. H. Lngkammmer, *Teologia Nowego Testamentu*, T.1, Wrocław 1985, 193.

² Por. F. Gryglewicz, *Jezusowe przemówienia w czwartej Ewangelii*, Kraków 1986, 90.

³ Wydaje się, że do takiej interpretacji skłania się Marceli z Ancyry przytaczając słowa Zbawcy w wersji: Ἐγὼ εἰμι ἢ ἡμέρα ponieważ w Rdz 1,5 φῶς i ἡμέρα są utożsamiane. Zob. Euzebiusz, *Contra Marcellum*, w: GCS (Griechische Christliche Schriftsteller), 189 i 192.

⁴ Por. R. Schnackenburg, *Das Johannesevangelium*, T.1, TKNT, Freiburg 1965-1971, 91n.

niego zwraca.⁵ Przyjmując postawę służebną wobec woli Bożej Ezechiel wypełnia posłannictwo „syna człowieczego”. Apokaliptyczny obraz otwiera wizja Syna Człowieczego w Księdze Daniela 7,13n. Postać Syna Człowieczego staje się symbolem ludzkości i posiada raczej wymiar zbiorowy. Wizja Syna Człowieczego z Dn 7,13n została przejęta i zinterpretowana przez apokaliptykę pozabiblijną. W bardzo obrazowych mowach Księgi Henocha etiopskiego (37-71)⁶ Syn Człowieczy został stworzony przed wszystkimi stworzeniami, na początku czasu. Był jednak ukryty w niebie, przyjdzie pod koniec czasów, by sądzić świat. Po odrzuceniu bezbożnych, będzie panował nad sprawiedliwymi. Syn Człowieczy jest preegzystującą istotą niebieską, a nie ziemskim mesjańskim królem. Zatem zasadniczym rysem Syna Człowieczego w Henochu etiopskim jest funkcja sędownicza, a w tekście biblijnym Dn 7,13nn władza królewska.⁷ W 4Ezd 13 występuje określenie „postać człowieka” lub „człowiek”. Mimo, że cele tej postaci są bardziej o charakterze nacjonalistycznym, to odnajdujemy tam również wątki uniwersalne: „Najwyższy odkupi przezeń stworzenie” (13,26).⁸ Nowy Testament wielokrotnie odwołuje się do obrazu Syna Człowieczego. U podstaw tego odniesienia znajduje się z pewnością stosowanie tego tytułu przez samego Jezusa, ale wspólnota po paschalna nadała mu już wymiar tytułu, który można streścić w twierdzeniu, że Syn Człowieczy siedzi na tronie obok Boga, posiada preegzystencję i będzie na końcu czasów sędzią świata. Janowi tytuł Syna Człowieczego posłużył do ukazania obrazu wcielenia (zstąpił) oraz chwały (wywyższenie). Sąd już się rozpoczął, bo dany został znak Syna Człowieczego i dokonuje się na płaszczyźnie wiary człowieka.

Prorok (προφήτης) (9,17)

Określenie: „To prorok”(9,17) jest wypowiedziane przez uzdrowionego niewidomego i jest pierwszym etapem do pełnej jego wiary, która wyrazi się w stwierdzeniu: „Wierzę, Panie!”(9,38) zakończonym gestem pokłonu (προσεκύνησεν αὐτῷ), a więc uznaniem Jezusa za Boga.⁹

Jesteś Samarytaninem (Σαμαρίτης εἶ σὺ) (8,48)

Oskarżenie Jezusa, że jest Samarytaninem w środowisku żydowskim posiadało znaczenie

⁵ Por. K. H. Schelkle, *Teologia Nowego Testamentu*, T. 2, Kraków 1985, 203.

⁶ Data powstania 1Hen (37-71) jest dyskutowana i waha się między I w. przed Chr., por. Schelkle, *Teologia*, T.2, 204, a I po Chr., por. R. Rubinkiewicz, *Wprowadzenie do Apokryfów Starego Testamentu*, dz. cyt., 83.

⁷ Por. F. Sieg, *ΟΜΟΙΟΣ ΥΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΥ* (Ap 1,13). *Chrystologia Ap 1,9-3,21*, Warszawa 1981, 44.

⁸ IV Księga Ezdrasza powstała prawdopodobnie około 100 r. po Chr., a więc może odzwierciedlać klimat duchowy czasów powstania Ewangelii Jana. Por. S. Mędala, *IV Księga Ezdrasza*, w: *Apokryfy Starego Testamentu*, red. R. Rubinkiewicz, Warszawa 1999, 372-404.

⁹ Por. A. Tronina, *Panie abym przejrzał.*, dz. cyt., 151.

negatywne. Samarytanie byli uważani za jednych z największych wrogów Izraela przede wszystkim w sensie religijnym. Przyjmując wiarę w tego samego Boga odrzucali wyłączność Jerozolimy jako miejsca składania ofiar i sprawowali własny kult na górze Garizim. Traktowani byli zatem jako herezja szczególnie niebezpieczna, ponieważ zagrażająca fundamentom idei wybraństwa Bożego narodu izraelskiego. Tym bardziej, że w wielu przypadkach starali się być jeszcze bardziej skrupulatni niż przedstawiciele oficjalnego jerozolimskiego judaizmu. Bardzo ściśle zachowywali szabat, odrzucając z pogardą wszelkie pomysły, które miały Żydom ułatwić normalne życie w tym dniu. Wymogi rytualne, zwłaszcza w zakresie prawa pokarmowego, były pojmowane i przestrzegane bardziej dosłownie niż w judaizmie w ogóle.¹⁰

Jesteś opętany (δαίμόνιον ἔχεις) 8,48

Po raz kolejny Jezus jest oskarżony o działanie mocą opętania przez demona. Biblia Hebrajska nie zna pojęcia demon, zostało ono wprowadzone w LXX pod wpływem kultury greckiej i oznaczało przede wszystkim obce bóstwa.¹¹ Jednak w judaizmie czasów Jezusa demony uzyskują swoją pozycję teologiczną i często są identyfikowane z mocami ukrytymi w gwiazdach i konstelacjach. Wielu magów ówczesnych powoływało się na moce demoniczne i odpowiednie ułożenie gwiazd w celu wpływania na los człowieka. Demonom, zatem przypisywano sferę astrologii, o czym świadczy literatura apokryficzna (1Hen 7,1;8,1-3).¹² Jezus jest tutaj przez Żydów oskarżony o działania, które przypisywano astrologom, magom.

Człowiek ten jest grzesznikiem (ὁ ἄνθρωπος ἁματωλός ἐστιν) (9,24)

Jezus został nam przedstawiony w naturze ludzkiej w 8,40: „Teraz usiłujecie Mnie zabić, człowieka, który wam powiedział prawdę usłyszana u Boga.”¹³ Dotykamy zagadnienia unizienia Jezusa, którego apogeum sięgnie w oskarżeniu „człowiek ten jest grzesznikiem” (9,24). Jest to jedno z najpoważniejszych oskarżeń skierowanych pod adresem Jezusa. W ten sposób Jan pokazuje nam jak na znak Jezusa reaguje środowisko żydowskie. Nie są oni zdolni otworzyć się na znaki Jezusa. Przypominają oni postawę faraona, który widział znaki działania Boga, ale jego serce pozostawało zamknięte na orędzie Boże. W konsekwencji taka postawa prowadzi środowisko żydowskie do postanowienia, „że gdy ktoś uzna Jezusa za Mesjasza, zostanie wyłączony z

¹⁰ Por. R. Coggins, *Samarytanie*, Słownik wiedzy biblijnej, red. B. M. Metzger, M.D. Coogan, Warszawa 1996, 701.

¹¹ Por. A. Maggi, *Jezus i Belzebub. Szatan i demony w Ewangelii św. Marka*, Kraków 2001, 65

¹² Por. K. Kościelniak, *Złe duchy w Biblii i Koranie*, Kraków 1999, 161.

¹³ Jezus nazywa siebie człowiekiem (ἄνθρωπος) tylko raz w Nowym Testamencie. Por. M. Wróbel, *Kim jest ἀνθρωποκτόνος w J 8,44?*, RT XLIX (2002), z.1, 90.

synagogi” (9,22). Wydaje się, że prawo to nabrało szczególnej mocy prawnej po synodzie w Jamnia ok. 90 r. po Chr. Jednak jego geneza wywodzi się prawdopodobnie już z lat pięćdziesiątych, gdy pod wpływem środowiska zelockiego rozpoczęto na szeroką skalę prześladowanie chrześcijan na terenie Palestyny, które następnie przeniosło się do diaspory.

Pan (κύριος) (9,38).

Tytuł Pan został nam przedstawiony w 8,11 w perykopie o kobiecie cudzołożnej, ale wydaje się, że ta perykopa pierwotnie nie należała do całości kontekstu ekspozycji janowej, należy zatem przypuszczać, że kulminacyjne wyznanie wiary posiadamy w stwierdzeniu uzdrowionego: „Wierzę Panie!” (9,38).

Faryzeusze (Φαρισαῖοι)

Środowisko faryzeuszy już zostało nam przedstawione. Wydaje się, że w tym kontekście faryzeusze wraz z Żydami przypominają naród wybrany szemrzący na pustyni. Tak jak naród szemrał pod Massa i Meriba (Wj 17,1-7) w drodze przez pustynię chociaż doświadczał mocy Bożej, tak teraz faryzeusze szemrzą mimo świadectwa Jezusowego. Szemranie na pustyni jeszcze pełniej objawiło moc Boga poprzez wyprowadzenie wody ze skały, tak teraz szemranie faryzeuszków jeszcze pełniej objawia moc Jezusa w uzdrowieniu niewidomego od urodzenia, które dokonało się przy sadzawce Siloam.

Żydzi (Ἰουδαῖοι)

Żydzi (οἱ Ἰουδαῖοι) po raz kolejny są reprezentantami opozycji sprzeciwiającej się dziełom Jezusowym i wszystkim, którzy w Niego uwierzą. To właśnie Żydom zostaje przypisany termin (ἀποσυνάγωγος) (9,22) wykluczający wierzących w Jezusa jako Mesjasza ze wspólnoty synagogalnej.

Niewidomy (τυφλός) (9,1)

Niewidomy (τυφλός)¹⁴ od urodzenia - Żydowski nauczyciele wierzyli, że cierpienie (w tym

¹⁴ Przysłowiowy tyφλός - „niewidomy” pojawia się 16 razy w Janowej Ewangelii i jeden raz w Apokalipsie. Por. A. Tronina, *Panie abym przejrzał.*, dz. cyt., 130.

także ślepotą) było często konsekwencją grzechu. Człowiek mógł cierpieć z powodu grzechów swych rodziców lub nawet za grzech popełniony przez matkę lub płód w okresie ciąży.¹⁵ Niewidomy jest również żebrakiem. Ubóstwo również często było traktowane jako wynik grzechu lub braku błogosławieństwa Bożego. Szczególnym przypadkiem tego sposobu myślenia są oskarżenia skierowane pod adresem Hioba. Uwolnienie od ślepoty może być traktowane jako wyzwolenie z grzechu. Takie uwolnienie z grzechu dokonuje się w czasie chrztu, dlatego niewidomy, który przejrzał może być typem człowieka przyjmującego chrzest.¹⁶

Rodzice niewidomego (γονεῖς) (9,18-23)

Rodzice (οἱ γονεῖς) niewidomego zostali powołani na scenę w dwóch celach. Po pierwsze by zaświadczyć, że niewidomy rzeczywiście nie widział od urodzenia i w ten sposób potwierdzić czyn Jezusa. Po drugie by przedstawić sytuację wspólnoty chrześcijan, która od lat pięćdziesiątych była napiętnowana w środowisku synagogi, a następnie w latach dziewięćdziesiątych po synodzie w Jamnia usuwana z synagogi. Wydaje się, że autor Ewangelii przedstawia nam sytuację z lat dziewięćdziesiątych, a więc z czasów bliskich redakcji Ewangelii. Nie można jednak wykluczyć, że usuwanie chrześcijan następowało wcześniej jeszcze przed zburzeniem świątyni w latach sześćdziesiątych pod wpływem wzrostu nacjonalizmu żydowskiego w czasie powstania. Mogło to być świadectwo przeżyć chrześcijan, którzy wyrzuceni poza obręb środowiska żydowskiego gromadzili się w Pelli i wyruszyć w swój exodus do miast Syrii i Azji Mniejszej.

Rodzice niewidomego są narażeni na usunięcie z synagogi. Jan wyraża to terminem (ἄποσυνάγωγος)¹⁷, który był techniczną formułą wyłączenia kogoś ze społeczności synagogi. Ich lęk przed wykluczeniem z synagogi i postawieniem poza obrębem społeczności był prawdopodobnie udziałem wielu ludzi tamtej epoki, którzy niejednokrotnie wyrzekali się najbliższych, żeby zachować przynależność do społeczności Izraela.

a/ postacie tła akcji:

Postacie tła akcji pozwalają Janowi przedstawić relacje, jakie zachodzą między Jezusem a otoczeniem.

Przywołana postać Abrahama (8,52-59), która symbolizuje początki wiary narodu wybranego pozwala Janowi sięgnąć do wcześniejszego etapu drogi wiary, jaką była preegzystencja Jezusa. Obraz ten zostaje uzupełniony relacją Jezusa do Ojca (8,54-55) z kulminacyjną Jezusową proklamacją: „Ja jestem”(8,58). Postać Abrahama może wskazywać również na syna Izaaka,

¹⁵ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, dz. cyt., 207.

¹⁶ Sakramentalny wymiar tej perykopy podkreśla: F. Gryglewicz, *Dwie wzmianki o chrzcie w Ewangelii św. Jana*, CT XXXVII(1983), nr 1, 75.

¹⁷ Por. W. Schrage, „ἄποσυνάγωγος”, TWNT, T.VII, s. 845-850.

którego pamiątkę narodzin obchodzono w czasie Święta Namiotów. Prawdopodobnie stąd się wzięła aluzja do syna (Izaak) i niewolnika (Izmael): „*niewolnik nie przebywa w domu na zawsze, lecz Syn przebywa na zawsze*” (8,35).¹⁸ W ten sposób zostaje uzasadniona środowisku żydowskiemu Jezusowa misja wyzwolenia z grzechu. Dyskusja mogła być owocem polemiki, która zrodziła się z okazji święta Jom Kippur, które poprzedzało Święto Namiotów. Domniemane rozumowanie Żydów mogło przebiegać w następujący sposób: my jesteśmy potomkami Abrahama i mamy święto Jom Kippur, które gładzi nasze grzechy. Argumentacja Jezusa zmierza ku wykazaniu, że nie wystarczy być potomkiem Abrahama, by być wolnym od grzechu. Dopiero „jeżeli Syn was wyzwoli, wówczas rzeczywiście będziecie wolni” (8,36). Drogą wyzwolenia z grzechów nie jest święto Jom Kippur, ale wiara w Jezusa. „Jeżeli nie uwierzycie, że Ja jestem, pomrzecie w grzechach swoich” (8,24). Żydzi jednak poprzez swoje czyny przyjmują postawę Izmaela i tak jak on chciał zabić Izaaka¹⁹, tak oni pragną zabić Jezusa (8,37). Gdyby przyjęli postawę Abrahama okazaliby gościnę posłańcowi Bożemu (8,42), tak jak Abraham okazał gościnę (Rdz 18), a owocem tej gościnności była łaska Boża. Abraham doświadczył szczególnej radości z narodzin Izaaka (Jub XVI,16-29) i ta radość swoje apogeum miała osiągnąć w czasach mesjańskich, kiedy obietnica Boża miała się zrealizować w sposób pełniejszy (8,56). Żydzi jednak odrzucają posłannictwo Jezusa i ich losem staje się los wypędzonego Izmaela.

Przywołana postać Mojżesza (9,28-29) ukazuje przywiązanie środowiska żydowskiego do Prawa, które samo w sobie stało się celem życia i zamiast otwierać przestrzeń obecności Boga wśród ludzi, zamknęło ludzi na działanie Boga. Jezusowy znak uzdrowienia niewidomego jest odrzucony w imię Prawa, które miało przygotować przyjście Mesjasza. W konsekwencji prowadzi do podziału (σχίσμα) na uczniów Mojżesza i uczniów Jezusa.²⁰

Jezus przywołuje na scenę postać diabła z jednej strony by odeprzeć zarzuty, że jest opętany przez złego ducha (7,20), a z drugiej strony by uzasadnić, dlaczego Żydzi odrzucają Jego naukę. Dialog przebiega w tle myślenia żydowskiego wyrażonego w Księdze Jubileuszów (XV,31n) koncepcją, że o ile wszystkie narody zostały wydane duchom, aby je zwodziły, Bóg nie wydał Izraela we władzę żadnych aniołów ani duchów. To właśnie z tego powodu Żydzi twierdzą: „nigdy nie byliśmy poddani w niczyją niewolę. Jakże Ty możesz mówić: Wolni będziecie?” Żydom utrzymującym, że wolni są od władzy złych duchów, Jezus odpowiada, że ich ojcem jest diabeł (8,44), który jest odniesiony do terminu ἀνθρωποκτόνος „morderca, zabójca”.²¹ Żydzi przechodzą

¹⁸ Por. A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, Lublin 2000, 81.

¹⁹ Według T. Sota 6,6 Izmael jako dobry łucznik pod pozorem zabawy pragnął zabić Izmaela i za to Hagar wraz synem została wydalona z domu.

²⁰ Por. M. Wróbel, *Synagoga a rodzący się Kościół*, Kielce 2002, 78n.

²¹ Por. A. Paciorek, *Ewangelia umiłowanego ucznia*, dz. cyt., 81. M. Wróbel sugeruje, że termin ἀνθρωποκτόνος odnosi się do diabła i do Kaina. M. Wróbel, *Kim jest ἀνθρωποκτόνος w J 8,44?*, RT XLIX (2002), z. 1, 91. W tym kontekście tekst 8,44 zapowiadałby ofiarę Jezusa w figurze Abła, a Żydzi przyjmowałiby postawę Kaina i skazywaliby się na odrzucenie przez Boga.

do kontrataku i powracają do zarzutu, że Jezus jest opętany (8,48.52). Dialog toczący się między Jezusem a faryzeuszami był aktualny w czasach redagowania ewangelii, gdy pierwotny Kościół spotykał się z analogicznymi zarzutami jak Jezus.

Jezus również odwołuje się obrazu związanego z funkcjonowaniem ówczesnego społeczeństwa w oparciu o system niewolniczy. Sługa (δοῦλος) (8,35), który wypełnia wiele funkcji w domu pana nie jest związany z domem integralnie, może być sprzedany i rozpocząć służbę dla innego pana.²² Syn jednak jest związany z domem poprzez relacje więzi krwi, a więc jego działanie reprezentuje też ojca. Ten znany obraz Jezus wykorzystałby zaprezentować pełniej swoje posłannictwo wobec ludzi.

2. Miejsce akcji: Jerozolima - świątynia - skarbiec - sadzawka Siloe (co się tłumaczy: Posłany).

Skarbiec Świątyni (τό γαζοφυλάκιον) znajdował się obok Dziedzińca Kobiet, gdzie miała miejsce ceremonia z pochodniami w czasie Świąta Namiotów.²³ Nazwa skarbiec pochodzi prawdopodobnie od trzynastu skarbon ustawionych w tym miejscu.²⁴ Sadzawka Siloe posiadała wodę ze źródła Gichon, do którego tunel wykopano w czasach Ezechiasza. Sadzawkę wieńczyła tama o szerokości ok. 20 m, wzmocniona serią filarów wzniesionych na poszerzonej podstawie.²⁵ Na co dzień sadzawkę traktowano jako źródło wody dla miasta. W trakcie Świąta Namiotów kapłani chodzili z procesją od sadzawki Siloe do świątyni i wylewali wodę u podstawy ołtarza. Sadzawka była również wykorzystywana jako źródło wody do udzielania chrztu nawróconym na judaizm. Chrztost ten miał na celu usunięcie pogańskiej nieczystości.²⁶

3. Czas akcji: Świąto Namiotów – szabat

Jedność akcji od rozdziału siódmego do dziewiątego zapewnia nam kontekst jednego Świąta Namiotów. Jednak dzięki kumulacji Świąta Namiotów z świętem szabat autor uzyskuje apogeum napięcia i uwypukla znaczenie teologiczne uzdrowienia niewidomego. Jezus wybierając szabat²⁷ na czas uzdrowienia wchodzi swoim działaniem w przestrzeń przeznaczoną dla Boga. Autor Ewangelii stawia nas wobec dylematu wyboru albo uznamy Jezusa za Boga i w ten sposób potwierdzimy Jego prawo do działania w czasie szabat albo będziemy musieli odrzucić Jego posłannictwo i uznać Go za uzurpatora. Uzdrawiony, ten który ujrzał światło opowiada się za uznaniem Jezusa za Boga.

²² Por. H. P. Hasenfratz, *Religie świata starożytnego a chrześcijaństwo*, Kraków 2006, 16.

²³ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, dz. cyt., 205. H. Balz, γαζοφυλάκιον, EWNT, T. 1, 556.

²⁴ Por. L. Stachowiak, *Ewangelia św. Jana*, dz. cyt., 240.

²⁵ Por. D. Bahat, *Atlas biblijny Jerozolimy*, Warszawa 1999, 11 - 33.

²⁶ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, dz. cyt., 207.

²⁷ G. Szamocki przyjmuje koncepcję, że akcja opisu uzdrowienia niewidomego rozgrywa się w jakiś szabat po Świącie Namiotów, tenże, *Motywy bramy w Nowym Testamencie*, Pelplin 2001, 100.

Faryzeusze pozostali w ciemności i mimo że „widzą, stali się niewidomymi” (9,39).

2. Rekwizyty:

Woda (ὕδωρ) i światłość (φῶς)²⁸

W literaturze żydowskiej termin światłość odnoszono do Izraela, Jerozolimy, patriarchów, Mesjasza, Boga, sławnych rabinów i Prawa.²⁹ Prorok Izajasz ukazuje Jerozolimę jako światło dla narodów (Iz 60,1-3.19). Prawo jest światłością życia: „bo lampą jest nakaz, światłem Prawo” (Prz 6,23). Podobnie wyraża się autor Ps 119: „Twoje słowo jest lampą dla moich stóp i światłem na mojej ścieżce”(Ps 119,105). Zna również tę interpretację autor Księgi Mądrości mówiąc: „Daleś przed nami słup ognisty jako przewodnika na nieznaną drogę” (Mdr 18,3) i następnie dodaje: „przez których świat miał otrzymać niezniszczalne światło Prawa” (Mdr 18,4).³⁰ Autor Księgi Mądrości porównuje również mądrość z światłością, która wyprowadziła naród wybrany z niewoli egipskiej (Mdr 10,17). W tym przypadku Mądrość przypomina słup ognisty, który prowadził naród wybrany przez pustynię, a więc samego Boga (Wj 13,21-22).³¹ Egipcjanie pozostali w ciemności, ponieważ nie przyjęli światłości i w ten sposób: „poraziła ich też ślepotą (ἀποασία)”³² Ciemność dla autora Księgi Mądrości to przestrzeń, w której nie przyjęto Prawa.³³ U proroka DeuteroIzajasza światłość stała się formą wyrażającą ideę uniwersalizmu, otwierającą drogę do spotkania Boga dla pogan: „*Ustanowię cię światłością dla pogan, aby moje zbawienie dotarło aż na krańce ziemi*”(Iz 49,6).³⁴ Wspólnota z Qumran w szczególny sposób uwypuklała dwie przeciwstawne drogi życia ludzkiego. Drogą światłości podążają wszyscy czyniący dobro, na drogę ciemności chodzą czyniący zło. Dualizm³⁵ przenika cały świat, ale ostatecznie pozostaje pod ścisłym nadzorem Boga. Między synami światłości i ciemności toczy się nieustanna walka, która zakończy się, gdy Bóg przybędzie na sąd ostateczny i przyzna zwycięstwo synom światłości.³⁶ Synowie światłości powinni być zawsze gotowi do ostatecznej eschatologicznej walki z synami ciemności, z wojskami Beliala (1QM).³⁷ Przychodzący Mesjasz będzie „światłem narodów i nadzieją tych, którzy smucą się w

²⁸ Persowie wodę i ogień uważali za jedyne obrazy bogów. Por. M. Składkowska, *Kultura Perska*, dz. cyt., 38. Może środowisko Janowe w szczególny sposób eksponowało związek wody i światła ewangelizując Azję Mniejszą, która w dużej mierze dziedziczyła tradycję perską.

²⁹ Por. C. S. Keener, *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*, dz. cyt., 204n.

³⁰ Por. B. Poniży, *Księga Mądrości. Od egzegezy do teologii*, (Biblioteka Pomocy Naukowych), Poznań, 74n.

³¹ Por. J. Czerski, *Życie*, w: *Egzegeza Ewangelii św. Jana*, red. F. Gryglewicz, Lublin 1992, 300n.

³² Por. B. Poniży, *Księga Mądrości*, dz. cyt., 100-111.

³³ Tamże, 87.

³⁴ Por. T. Zieliński, *Hellenizm a judaizm*, Toruń 2000, 52.

³⁵ Dualizm światła i ciemności uwypuklony został przez poglądy religijne tradycji perskiej. Por. M. Składkowska, *Kultura Persów*, dz. cyt., 50.

³⁶ Por. J. C. VanderKam, *Manuskrypty znad Morza Martwego*, Warszawa 1996, 111n.

³⁷ Por. S. Mędała, *Wprowadzenie do literatury międzytestamentalnej*, Kraków 1994, 97n.

sercach swoich”(1Hen 48,4).³⁸

Ewangelista uwykukla ideę światłości, która staje się epifanią Boga pośród nas. Chrystus jest światłością i wszyscy żyjący Jego Ewangelią uczestniczą w tej światłości. Przestrzeń ciemności służy do objawienia światłości i nie jest eksponowana przez Ewangelistę. Słowo ciemność w Ewangelii Jana występuje stosunkowo rzadko (8razy).³⁹

Warto zwrócić uwagę na święto Xyloforii obchodzone 14 lub 15 ab, w którym liturgicznie odnawiano zapasy drewna w Świątyni Jerozolimskiej przeznaczonego do podsycania ognia, który nie może nigdy zgasnąć na ołtarzu.⁴⁰ Wprawdzie ogień ten był związany z kultem ofiarniczym, ale mógł również wyrażać obecność Boga w Świątyni Jerozolimskiej.

Święty ogień był znany również w środowisku grecko-rzymskim. W prytaneionie w Efezie płonął święty ogień ku czci bogini Hestii Bulaii.⁴¹ Światłość, zatem wzbudzała również wśród Greków skojarzenia z opieką Bożą.

5. Kompozycja:

Zaprezentowana scena została zapowiedziana w prologu, gdy autor przedstawił nam ideę światłości. Zatem zostaliśmy już na wstępie zaproszeni do pójścia za światłością. Wątek światłości kontynuowany był w scenie z Nikodemem, z której dowiedzieliśmy się że: „Sąd polega na tym, że światło przyszło na świat, lecz ludzie bardziej umiłowali ciemność aniżeli światło: bo złe były ich uczynki” (3,19). W omawianej scenie autor Ewangelii wyjaśnił nam, co to znaczy pójść za światłością.

Dialog otwiera stwierdzenie Jezusa: „Ja jestem światłością świata” (Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου) (8,12). Dialog rozwijany jest wokół pytań oponentów Jezusa: Gdzie jest Twój Ojciec? (J 8,19); Kimże Ty jesteś? (8,25). Odpowiedź Jezusa potwierdzona jest formułą objawieniową ἐγώ εἰμι (J 8,24.28). Jezus, zatem wyjaśnia, co znaczy, że jest światłością i popiera to przykładem uzdrowienia niewidomego. Jego przeciwnicy Żydzi, których często reprezentują faryzeusze, oponują wobec objawienia Jezusowego, co w konsekwencji doprowadza do przedstawienia Jezusa jako Boga w scenie pokłonu uzdrowionego.

Idea wody pojawia się w związku świadectwem Jana Chrzciciela, następnie jest kontynuowana w znaku z Kany Galilejskiej i w spotkaniu z Samarytanką przy studni Jakubowej, gdzie Jezus powiedział: „Każdy, kto pije tę wodę, znów będzie pragnął. Kto zaś będzie pił wodę, którą Ja mu dam, nie będzie pragnął na wieki, lecz woda, którą Ja mu dam, stanie się w nim

³⁸ Por. 1Hen 48,4.

³⁹ Por. S. Mędała, *Ewangelia według świętego Jana (rozdziały 1-12)*, w: Nowy komentarz biblijny, T.IV/1, Częstochowa 2010, 263.

⁴⁰ Por. P. Prigent, *Upadek Jerozolimy*, Warszawa 1999, 17.

⁴¹ Por. E. Jastrzębska, *Miasta Apokalipsy*, Warszawa 1999, 40.

źródłem wody wytryskującej ku życiu wiecznemu” (4,13-14). Omawiana scena⁴² ukazuje nam źródło wody żywej, którą jest sam Jezus Chrystus. Połączenie idei światłości i wody w kontekście Święta Namiotów ukazuje nam wymiar wypełnienia starotestamentalnego święta w nowym święcie, jakim jest przejście człowieka ze stanu niewiary, ciemności do stanu wiary, światłości, a przejście dokonuje się przez wodę chrztu. Autor Ewangelii zaprasza wszystkich oglądających dwie odsłony ze sceny Święta Namiotów do osobistego zaczerpnięcia ze źródła wody żywej i do kontynuacji wydarzenia chrztu poprzez wędrówkę przez życie za światłością świata, którą jest sam Chrystus. Zatem zachowując w swoim życiu wiarę wyznaną w czasie chrztu idziesz w światłości, którą jest Jezus Chrystus.

6. Cel teologiczny:

Podążając za koncepcją teologiczną fragmentu Ewangelii Jana 8,12-9,41 dostrzegamy próbę odpowiedzi na dwa zasadnicze pytania: kim jest Jezus?, oraz dlaczego Żydzi nie uwierzyli objawieniu Jezusa?⁴³ Na wstępie perykopy Jezus przedstawił się nam jako światłość świata. W kontekście Święta Namiotów wypowiedź Jezusa nabiera szczególnego znaczenia. Właśnie w czasie tego święta Bóg w Świątyni Jerozolimskiej objawiał się w symbolice światła, która nawiązywała do czasów wyjścia z Egiptu. Zatem Jezus objawia nam swoje posłannictwo boskie przedstawiając się nam jako „światłość świata”.⁴⁴ Tę linię interpretacyjną Jezusowego objawienia potwierdza nam ewangelista przytaczając trzykrotnie formułę objawieniową ἐγώ εἰμι (8, 24.27.58), która odwołuje się do objawienia na Synaju (Wj 3,14). Pojawiająca się w tle postać Syna Człowieczego ukazuje aspekt posłannictwa Jezusa i Jego relację do Ojca. Wydaje się, że część środowiska żydowskiego była gotowa przyjąć posłannictwo Jezusa jako Syna Człowieczego, bo „kiedy to mówił, wielu uwierzyło w Niego” (8,30). Powołana na scenę postać Abrahama przez środowisko żydowskie posłużyła do pełniejszego wyjaśnienia objawienia Jezusa. Kulminacją staje się ukazanie preegzystencji Jezusa na przykładzie relacji do postaci Abrahama. Jezusowe samookreślenie w 8,58 ἐγώ εἰμι zostaje jednoznacznie odczytane przez środowisko żydowskie: „Porwali więc kamienie, aby je rzucić na Niego”. Próba ukamienowania świadczy, że Żydzi odczytali wypowiedź Jezusową jako objawienie się Jego boskości i potraktowali ją jako bluźnierstwo, za co groziła kara śmierci.

Następnie Jan ukazuje nam Jezusa jako światłość świata w działaniu (9,5). W znaku uzdrowienia niewidomego od urodzenia jesteśmy wezwani do otwarcia się na działanie Boga. To

⁴² Rozdział 9 analizie dramatycznej poddaje: J. L. Martyn, *History and Theology in the Fourth Gospel*, Louisville, London 2003, 35-45.

⁴³ Por. F. Gryglewicz, *Dyskusja Jezusa (J 8,12-59)*, CT 53(1983), f. 1, 41n.

⁴⁴ Idea światłości mogła być też zrozumiała dla pogan, którzy na przykład uroczystości ku czci Artemidy Efeskiej obchodzili po zmierzchu przy światłach pochodni. Por. M. Żmudziński, *Świat starożytny i jego cuda*, Wrocław – Warszawa - Kraków 2003, 153

jeden z cudów, który przypomina znaki dokonane przez Boga na pustyni.⁴⁵ Mojżesz modlił się do Boga: „Spraw, abym ujrział Twoją chwałę” (Wj 33,18). I „przeszedł Pan przed jego oczyma”(Wj 34,6). „I natychmiast skłonił się Mojżesz aż do ziemi i oddał pokłon (προσεκύνησεν^{LXX})” (Wj 34,8) czyli wyznał wiarę w obecność Boga w tym momencie teofanii. Jesteśmy świadkami teofanii w czasie Świąta Namiotów. Jezus przechodząc, tak jak Bóg obok Mojżesza, ujrział pewnego człowieka, niewidomego od urodzenia (9,1). Niewidomy przejrzał i uznał Jezusa za proroka (9,17). Uczynił pierwszy krok na drodze wiary.⁴⁶ Faryzeusze zobaczyli skutki znaku Jezusa, ale trudno było im dostrzec obecność Boga w tym znaku, stąd powstało wśród nich rozdzielenie (σχίσμα) (9,16). To był pierwszy etap do odrzucenia posłannictwa Jezusa. Następnie słyszymy radykalne słowa: „Żydzi nie wierzyli, że był niewidomy i że przejrzał”(9,18). W ten sposób Żydzi zamknęli się na objawienie Boże. Jan odpowiedział nam zatem na pytanie, dlaczego Żydzi nie wierzą?⁴⁷

Szczytem Jezusowego objawienia jest dialog między uzdrowionym niewidomym a Jezusem. Pytanie skierowane do uzdrowionego jest pytaniem skierowanym do każdego z nas: Czy ty wierzysz w Syna Człowieczego?” W pytaniu uzdrowionego słyszymy już wiarę: „A któż to jest, Panie, abym w Niego uwierzył?” Zwrócenie się w kierunku Jezusa poprzez tytuł κύριε, który zastępował imię Boga, jest wyznaniem wiary. Słowa zostały potwierdzone postawą uzdrowionego, który jeszcze raz wyznając wiarę oddał pokłon Jezusowi. Gest προσεκυνέω jest zarezerwowany dla Boga. W Starym Testamencie widzieliśmy Mojżesza padającego na twarz teraz w tej postawie znajduje się uzdrowiony i może przyjąć tę postawę każdy z nas. Światłość jest ideą uniwersalistyczną ukazującą otwarcie się działania Boga na środowisko pogan, a więc wszystkich ludzi. Tą światłością jest Chrystus, który analogicznie do Boga prowadzącego naród wybrany przez pustynię, pragnie również nas poprowadzić przez pustynię naszego życia do ziemi obiecanej, do domu Ojca. Żeby wejść w przestrzeń światłości trzeba wyznać wiarę w Jezusa tak jak uczynił to uzdrowiony, trzeba zaczerpnąć ze źródła wody żywej w czasie wydarzenia chrztu.

⁴⁵ Por. B. Poniży, *Księga Mądrości*, dz. cyt., 222n.

⁴⁶ Orędzie cudu może być skierowane również do wyznawców kultów wschodnich. Znanie jest uleczenie nieszczęśliwego ślepcy przez Zaratusztrę. Por. J. Marzęcki, *Systemy religijno-filozoficzne Wschodu*, Warszawa 1999, 83n.

⁴⁷ Cud może też być polemiką z kultem imperialnym. Wespazjan na przykład uleczył ślepcę, dotykając jego oczu własną śliną. Por. H. P. Hasenfratz, *Religie świata starożytnego a chrześcijaństwo*, dz. cyt., 54.